МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

ГЕЙТЕНКО Владислав Володимирович

УДК 37.013.42:316.723

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СЕРЕДОВИЩІ НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

13.00.05 – соціальна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Слов’янськ – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в Державному вищому навчальному закладі „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ), Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Пристинський Володимир Миколайович,
Державний вищий навчальний заклад „Донбаський державний педагогічний університет”,
доцент кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Романовська Людмила Іванівна,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Литвинова Наталія Анатоліївна,
Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ),
доцент кафедри соціальної педагогіки.

Захист дисертації відбудеться 03 липня 2019 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.112.01 у Державному вищому навчальному закладі „Донбаський державний педагогічний університет” за адресою: 84116, Донецька обл., м. Слов’янськ, вул. Г. Батюка, 19, ауд. 201.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/vch-rada-soc-pedagog/povidomlenya-spec-vchena-rada та в бібліотеці Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” за адресою: 84116, Донецька обл., м. Слов’янськ, вул. Г. Батюка, 19.

Автореферат розіслано 01 червня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради **С. М. Курінна**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасного суспільства передбачає високі стандарти демократії, соціально зорієнтованих прав та свобод людини. Відповідно до закону України „Про освіту” метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Проте складні соціально-економічні умови, досить низький морально-етичний рівень суспільства створюють нестабільне середовище, на тлі якого утворюються неформальні молодіжні організації.

Особливий інтерес та певну соціальну застереженість для оточення становлять антисоціальні субкультури, як-от: скінхеди, гопники, любери, нацисти, антифи, навколофутбольні фанати, панки, металісти, байкери, готи, емо та інші. Такі організації найчастіше негативно впливають на соціалізацію та становлення особистості старшокласників. Будучи однією з найменш адаптованих і соціально незахищених груп, старшокласники несуть на собі відбиток загальної соціальної невизначеності, невпевненості, тривожності на тлі кризи розвитку особистості, що супроводжується частою зміною авторитетів, переглядом ставлення до стосунків з оточенням, пошуком можливості самовираження, примикаючи тим самим до неформальних молодіжних груп та організацій.

У зв’язку з цим проблема соціалізації учнівської молоді є актуальною проблемою суспільства, до розгляду якої зверталися авторитетні українські й зарубіжні вчені (В. Бочаров, Б. Вульфов, Ю. Васильков, Д. Годзинський, І. Звєрєва, С. Курінна, Н. Лавриченко, А. Мудрик, С. Омельченко, С. Харченко; Б. Бім-Бад, М. Бугле, Г. Гіддінгс, Е. Дюркгейм, Ч. Кулі, Г. Лебон, Дж. Мід, М. Моса, Т. Парсонс, Г. Тард, та інші).

Походження явища молодіжної неформальної організації припадає на другу половину XX ст. З моменту його появи накопичено значний досвід педагогічної й соціально-педагогічної роботи з учасниками молодіжних неформальних організацій і дослідження проблем розвитку молодіжної культури та субкультур. У цьому контексті значний науковий інтерес становлять праці зарубіжних (Н. Бентлі, Б. Кларк, К. Кохлар-Брайант, Р. Лейсі, Дж. Остін, Н. Свенссон, С. Томас, Р. Флекс, Р. Хоггарт та інші) і вітчизняних (В. Головенько, А. Кравченко, В. Лісовський, Н. Лясніков, М. Малютін, Д. Ольшанський, Ю. Поліщук, А. Шендрик, А. Яковлєв та інші) учених.

Актуальність проблеми, яку розглядаємо в дисертаційній роботі, визначається, перш за все, тим, що неформальні молодіжні організації сьогодення включають цілий спектр асоціальних проявів, але розцінюються певним колом учнівської молоді як норма, про що свідчать наукові розвідки Б. Алмазова, А. Бєлкіна, Є. Глєбової, Л. Грищенко, Т. Киричук, А. Личко, О. Панагушеної, С. Чернети. Ця тенденція вказує на наявність зміни світогляду старшокласників у сприйнятті норм і цінностей сучасного суспільства, що призводить до антисоціальної спрямованості особистості. Фактичним результатом цього стає динаміка індивідуального розвитку особистості в контексті дестабілізації та негативу. Але водночас неформальні

молодіжні організації є й позитивними чинниками соціалізації (наприклад, пропаганда здорового способу життя, творчий саморозвиток тощо). Саме тому зростає потреба в соціально-педагогічній роботі з молодіжними організаціями щодо забезпечення педагогічної підтримки й супроводу стимулювання позитивних ресурсів субкультур, зниження їхнього негативного прояву і впливу (С. Єгорова, В. Коган, А. Кузнєцова, Р. Павелків, І. Петрюк, О. Яворська та інші).

На жаль, досить велика кількість сучасних старшокласників не спроможна самостійно пристосовуватися й розвиватися в умовах мінливої дійсності, що пояснюється, перш за все, зниженням загального рівня освіченості та вихованості учнівської молоді, негативним ставленням до суспільно корисної діяльності, радикальною зміною ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим нагально постає проблема забезпечення ефективного педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді в середовищі неформальних молодіжних організацій.

Вибір проблеми дослідження зумовлений також і тим, що в Україні неухильно зростає кількість неформальних організацій, які є „закритими" для суспільства, а їх досить жорстка регуляція практично завжди охоплює все подальше життя людини. Більшість учнів старшого шкільного віку вважають, що належність до неформальних рухів, організацій чи об'єднань наближає їх до дорослого життя, здатності розв'язувати життєві труднощі. У таких групах головним критерієм привабливості є статус, який відкриває перед своїм носієм авторитет, вплив, престиж. Таке розмежування згодом впливає на подальшу долю людини. Ставши членом неформальної молодіжної організації, деякі учні розуміють, що це не той (правильний) вихід із життєвої ситуації, але в більшості випадків не можуть розірвати стосунки без цілеспрямованої допомоги соціального педагога, соціального працівника. Саме тому педагогічний супровід соціалізації старшокласників має допомогти неформалу в ситуації адекватного вибору, що породжує різні варіанти пошуку активної життєвої позиції.

Аналіз наукової літератури, вивчення й осмислення наявного досвіду роботи соціальних працівників, які були безпосередньо пов'язані із забезпеченням педагогічного супроводу старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій, дозволяють установити низку *протиріч* між: постійно зростаючими суспільними вимогами щодо здійснення цілеспрямованого педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій і недостатнім рівнем розробленості заходів та соціально-педагогічних дій, результатом яких є допомога в становленні активної життєвої позиції особистості; потребою у формуванні позитивного соціального досвіду неформалів і недостатньою розробленістю педагогічних технологій, котрі забезпечували б процес супроводу їхньої соціалізації в середовищі неформальних молодіжних організацій; необхідністю утворення позитивного середовища, яке б запобігало потраплянню старшокласників до неформальних молодіжних організацій антисоціального спрямування, і недостатньою розробленістю науково обґрунтованих умов їхнього залучення до організацій просоціального й соціального спрямування на засадах розвитку рефлексії.

Розв'язання означених протиріч потребує з'ясування й ґрунтовного аналізу причин потрапляння старшокласників у неформальні об'єднання й організації;

визначення сенсу утворення нових субкультур; упровадження інтерактивних технологій щодо забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій з метою формування почуття власної гідності, самоствердження, самопізнання.

Отже, актуальність проблеми, її висока соціально-педагогічна значущість, недостатня наукова розробленість процесу педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій та доцільність розробки умов його забезпечення зумовили вибір теми дисертаційної роботи „**Педагогічний супровід соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій**”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” у межах комплексного дослідження кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи за темою „Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення” (державний реєстраційний номер 0115U003305), а також плану роботи Науково-дослідної лабораторії взаємодії духовного й фізичного розвитку дітей та учнівської молоді. Тему затверджено Вченою радою Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” (протокол № 5 від 22.12.2015 р.). та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2016 р.).

Об’єкт дослідження – процес педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій.

Предмет дослідження – умови забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій.

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити умови педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. На основі аналізу літературних джерел дослідити особливості педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій як соціально-педагогічну проблему.

2. Схарактеризувати ґенезу, особливості діяльності та функції неформальних молодіжних організацій в Україні.

3. Визначити критерії, показники та рівні соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій.

4. Теоретично обґрунтувати умови педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій та експериментально перевірити їхню ефективність.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань дослідження використано такі методи: *теоретичні* – аналіз і синтез, систематизація, порівняння, узагальнення історико-педагогічної та сучасної наукової літератури щодо розкриття сутності педагогічного супроводу старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій, обґрунтування умов та критеріїв

забезпечення ефективного педагогічного супроводу старшокласників, які перебувають під впливом неформальних молодіжних організацій асоціальної й антисоціальної спрямованості; проектування й моделювання для визначення логіки дослідження та розробки алгоритму реалізації програми забезпечення умов педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій; *емпіричні* – діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, тестування, індивідуальні та групові бесіди), обсерваційні (пряме й опосередковане педагогічне спостереження, рефлексія) для виявлення рівня соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій; констатувальний, формувальний і контрольний етапи педагогічного експерименту для перевірки ефективності умов забезпечення педагогічного супроводу старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій; *математичної статистики* для обробки, кількісного і якісного аналізу та ілюстрування результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* на основі цілісного аналізу науково обґрунтовано, експериментально перевірено та впроваджено умови забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників-неформалів в практику соціальної роботи у середовищі неформальних молодіжних організацій:

– розвиток мотивації щодо формування світогляду, зміни інтересів старшокласників-неформалів для залучення їх до молодіжних неформальних організацій просоціального й соціального спрямування на основі рефлексії;

– формування позитивного соціального досвіду старшокласників-неформалів на засадах упровадження інтерактивних технологій, які б забезпечували процес педагогічного супроводу в середовищі неформальних молодіжних організацій;

– формування активної життєвої позиції старшокласників-неформалів на засадах упровадження комплексу виховних заходів та соціально-педагогічних дій;

уточнено критерії, показники та рівні соціалізації старшокласників, які перебувають у неформальних молодіжних організаціях; дефініцію та зміст понять „соціалізація", „неформальна молодіжна організація", „педагогічний супровід соціалізації учнів старшого шкільного віку";

подальшого розвитку набули наукові уявлення про вплив неформальних молодіжних організацій на соціалізацію старшокласників, про сутнісні характеристики педагогічного супроводу соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій асоціального й антисоціального спрямування.

Практичне значення дослідження полягає у визначеності та достатній готовності до впровадження в процес соціального виховання учнів старшого шкільного віку інтерактивних засобів, методів і форм педагогічного супроводу соціалізації; у розробці та впровадженні експериментальної програми заходів педагогічного супроводу соціалізації старшокласників, спрямованої на попередження їх потрапляння до антисоціальних груп і організацій. Результати й фактичний матеріал дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл, закладах професійної освіти, закладах вищої освіти; у практичній діяльності педагогів, психологів, соціальних педагогів; у роботі з

батьками та підлітками старшого шкільного віку. Матеріали дисертації можуть слугувати для подальшого дослідження впливу неформальних молодіжних організацій на соціалізацію підлітків та становлення їхньої особистості.

Результати дослідження **впроваджено** в практику роботи загальноосвітніх шкіл І-ІІІ ступенів м. Краматорська Донецької області № 18 (довідка № 31 від 11.05.2018 р.), № 8 (довідка № 76 від 10.05.2018 р.), № 1 (довідка № 83 від 11.05.2018 р.), дитячо-юнацького клубу фізичної підготовки № 2 м. Краматорська (довідка № 47 від 29.06.2018 р.); загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 6 м. Слов'янська Донецької області (довідка № 104 від 08.06.2018 р.), Ізюмської дитячо-юнацької спортивної школи імені В. Ткаченка (довідка № 126 від 14.08.2018 р.), експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня – СЗШ № 201 м. Києва (довідка № 164 від 28.08.2018 р.), громадської спілки „Федерація футболу Донецької області" (довідка № 114 від 13.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача в працях, опублікованих у співавторстві, полягає: у реалізації комплексу заходів із забезпечення педагогічного супроводу щодо розвитку когнітивного компонента соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальної молодіжної організації [1]; в обґрунтуванні та перевірці ефективності умов педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальної молодіжної організації [2]; в обґрунтуванні методів і форм діяльності вчителя фізичної культури в запобіганні впливу неформальних організацій на становлення особистості старшокласника [4; 8; 9]; в аналізі зарубіжного досвіду та теоретико-методологічних підходів щодо організації роботи з неформальними молодіжними організаціями в Німеччині, США, Англії [5]; в обґрунтуванні доцільності впровадження педагогічних умов щодо корекції девіантної поведінки старшокласників-неформалів засобами фізичної культури і спорту [10]; в обґрунтуванні доцільності впровадження психолого-педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді в середовищі неформальних молодіжних організацій [19; 20].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційної роботи обговорено й позитивно оцінено на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, а також наукових семінарах Науково-дослідної лабораторії взаємодії духовного й фізичного виховання дітей та учнівської молоді Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет" (2015-2019 рр.); науково-практичних та науково-методичних конференціях: *Міжнародних*: „Социологические и психологические проблемы физической культуры и спорта" (Чебоксари, 2014); „Актуальные проблемы экологии и здоровья человека" (Череповець, 2015); „Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості" (Слов'янськ, 2015-2019); „Двигательная активность. Спорт. Личность" (Йошкар-Ола, 2017); *Всеукраїнських*: „Проблеми і перспективи розвитку фізичної культури, спорту та формування здорового способу життя різних груп населення" (Слов'янськ, 2017); „Перспективні напрямки сучасної науки та освіти. Психологія і педагогіка фізичного виховання, спорту та формування здорового способу життя різних груп населення" (Слов'янськ, 2018).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у 20 наукових публікаціях автора (7 – одноосібних), із них 5 – у наукових фахових виданнях України, 6 – у зарубіжних наукових виданнях, 9 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (273 найменування, із них 20 – іноземною мовою) та 13 додатків на 75 сторінках. Робота містить 16 таблиць, 21 рисунок. Загальний обсяг дисертації становить 332 сторінки, із них 208 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність та розкрито ступінь розробленості проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію результатів дослідження; схарактеризовано структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **„Теоретичні засади педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді в середовищі неформальних молодіжних організацій"** здійснено теоретичний аналіз проблеми педагогічного супроводу старшокласників, які перебувають у неформальному молодіжному середовищі; розглянуто мотиви вступу старшокласників до неформальних молодіжних організацій; схарактеризовано причини утворення та функції неформальних молодіжних організацій; визначено критерії, показники та рівні соціалізації старшокласників-неформалів.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що значний внесок у розв'язання проблеми дослідження було зроблено науковцями в контексті обґрунтування соціально-педагогічних засад підготовки соціальних працівників, зокрема й учителів, до роботи з дитячими громадськими організаціями; взаємодії соціальних інститутів суспільства у формуванні валеонасиченого середовища учнів загальноосвітніх навчальних закладів; ролі соціальних інститутів у становленні гармонійно розвиненої особистості дітей та учнівської молоді; розробки технологій та умов соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді з метою підвищення якості соціально-педагогічного консультування, проведення психопрофілактики та психотерапії в соціальній роботі; доцільності розробки технологій формування особистісно-психологічної стійкості в підлітків групи ризику до зовнішнього негативного впливу соціального середовища (С. Курінна, Н. Литвинова, С. Омельченко, Л. Романовська, С. Харченко та інші).

Аналіз різних наукових концепцій соціалізації (інтеріоризація моральних категорій та цінностей групи Е. Дюркгейма, інтеграція людини в соціальну систему Т. Парсона, теорія когнітивного розвитку Ж. Піаже, „дзеркального Я" Ч. Кулі, „узагальненого іншого" та соціальної ідентичності Дж. Міда, набуття моральної та персональної ідентичності через сімейні стосунки З. Фрейда) показує, що особистість акумулює певні знання, уміння й навички, які вона буде використовувати в процесі життєдіяльності в суспільстві. У цьому контексті учні старшого шкільного віку тісно взаємодіють із дорослими людьми (батьками,

родичами, вихователями, учителями), випробовуючи на собі різні моделі поведінки, соціальні ролі. Отже, завдяки засвоєним знанням і навичкам формується й унікальна „Я-концепція”, за допомогою якої старшокласник, який потрапляє в неформальне молодіжне середовище, має змогу оцінювати себе та своє ставлення до навколишнього світу.

Здійснений аналіз трактування дефініції „соціалізація” (О. Безпалько, Г. Ващенко, І. Звєрєва, Л. Коваль, І. Кон, А. Паригіна, С. Хлєбік та інші) дозволяє стверджувати, що розуміння її сутності ще й досі перебуває в стадії наукової дискусії. Сутність наведеного нами трактування полягає в тому, що *соціалізацію* ми розуміємо як послідовний процес засвоєння соціальних норм, правил поведінки, цінностей, які формуються в процесі спілкування, навчання, діяльності, що дозволяє людині стати успішною особистістю, яка може функціонувати та „поліпшувати” суспільство. Людина соціалізується протягом усього життя, а тому засвоєні старшокласниками-неформалами знання, уміння, моральні цінності вони зможуть демонструвати в життєдіяльності, відображаючи різні моделі поведінки. При цьому необхідно враховувати вплив (позитивний, або негативний) неформального молодіжного середовища, наслідком якого є формування індивідуальної „Я-концепції” особистості (позитивної, або негативної).

Існування в сучасному суспільстві неформальних молодіжних організацій є певною соціально-педагогічною проблемою, так як вони по-різному впливають на соціалізацію й виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. З цього приводу Е. Андерсон, Г. Бєляєв, С. Холл, П. Якобсон зазначають, що будь-яка молодіжна спільнота виховує. Навіть якщо субкультура не ставить пряме завдання виховання, то за фактом своєї діяльності вона істотно впливає на розвиток молодого покоління. Отже, забезпечення ефективного педагогічного супроводу старшокласників, які потрапляють під вплив неформальної молодіжної групи або організації асоціального й антисоціального спрямування, є надзвичайно актуальною проблемою.

У зв’язку з цим було з’ясовано, що педагогічний супровід передбачає надання допомоги особі, якщо вона самостійно не здатна вирішувати нагальні життєві проблеми. Педагогічний супровід відрізняється від підтримки не стільки зменшенням ступеня втручання дорослого в процес освіти і виховання, скільки вмінням самого вихованця вирішувати власні навчальні та особистісні проблеми. Відтак, під *педагогічним супроводом соціалізації учнів старшого шкільного віку* ми розуміємо комплекс психолого-педагогічних дій та заходів, спрямованих на створення умов, які сприятимуть формуванню взаємоповаги, партнерства, співробітництва; забезпечуватимуть якісну зміну морально-етичних якостей на засадах розвиненої особистісної рефлексії з метою розвитку потреби в самовдосконаленні, самоосвіті, самореалізації.

Спираючись на дефініції, запропоновані І. Коном, Д. Ольшанським, О. Панагушиною, С. Чернетом, М. Ярмаченко, *неформальну молодіжну організацію* необхідно розуміти як специфічне об’єднання людей, яке створилося добровільно на основі спільних інтересів, діяльність яких офіційно не задокументована; має нестандартну атрибутику, символіку, цінності. Ознаками неформального молодіжного середовища є наявна мета, ієрархічний рівень міжособистісних

стосунків, певний контроль за поведінкою учасників групи з боку лідера, сформовані традиції. За певних обставин неформальні молодіжні організації можуть впливати на зміну світогляду, поведінки, іміджу, стилю спілкування, ставлення до навчально-виховної діяльності, цінностей життя.

У ході дослідження встановлено, що основними причинами потрапляння старшокласників до неформальних організацій є недостатньо виважена молодіжна політика держави; глобалізація світового простору; вікові особливості (прагнення до самостійності, самоутвердження, свободи, пошук нових друзів, задоволення власних потреб тощо); криза соціальних інститутів (навчально-виховних закладів, сім'ї тощо).

З появою в суспільстві неформальних молодіжних організацій учені намагалися ґрунтовно дослідити цю соціально-культурну нішу (Л. Божович, І. Кон, С. Кугель, В. Лісовський, Д. Магглтон, Р. Мертон, Т. Парсонс, С. Редхен, Р. Хоггарт, А. Шендрик). У зв'язку з цим, виділяють три теоретичні підходи: структурного функціоналізму, де становлення особистості відбувається переважно за межами сім'ї, а неформальне середовище слугує своєрідною допомогою старшокласнику-неформалу при переході на новий віковий етап та дозволяє вирішувати життєві труднощі; класовий, який зосереджує увагу на неформальних молодіжних організаціях, уважаючи їх своєрідною реакцією на суспільні зміни; постсубкультурний, який означає, що розвиток засобів масової інформації, Інтернету значною мірою впливають на становлення особистості сучасних старшокласників, а неформальна організація надає їм змогу знайти власну модель поведінки, відтворюючи різні соціальні ролі.

В Україні існує велика кількість неформальних молодіжних організацій. У дисертації ми використовуємо типологізацію, яку запропонував А. Мудрик, виділивши просоціальні, асоціальні та антисоціальні неформальні молодіжні організації. Просоціальні – це соціально-позитивні організації, які за своєю діяльністю не порушують процеси соціалізації та сприятливо впливають на формування особистості (підприємницькі, екологісти, взаємної підтримки, милосердя, сокси (футбег), скейтбординги, стрит-данси, стрит-арти, тектоніки, зелені тощо). Асоціальні – це організації, які за своєю морально-культурною сутністю переважно не відповідають вимогам сучасного цивілізованого суспільства. Вони характеризуються як „замкнуті", представники яких мають досить низькі моральні цінності, спрямовані на отримання особистого задоволення, порушення норм і правил поведінки (рольовики, емо, індеаністи, толкієністи, мажори, металісти, готи, хакери, панки, рокери, спортивні та мистецькі фанати-хулігани, сатаністи тощо). Антисоціальні – це організації, учасники яких негативно ставляться до прийнятих соціальних норм і намагаються протидіяти суспільству, використовуючи протиправну поведінку (скінхеди, „навколофутбол", гопники, любери тощо). Для сучасних неформальних молодіжних організацій характерні як внутрішні (пізнавально-комунікативна, ціннісна, адаптивна тощо), так і зовнішні (інструментальна, компенсаторна, самоствердження, виховна, евристична, соціалізувальна) функції.

Діагностику стану соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій, ми здійснювали на основі визначених

критеріїв і показників: *мотиваційно-цільового* (ціннісні орієнтації та мотивація на успіх: сформованість потреби щодо успішної реалізації власних здібностей, навички самостійного прийняття рішень у нестандартних життєвих ситуаціях, здатність до творчого мислення, ціннісні орієнтації щодо реалізації професійного самовизначення тощо); *когнітивного* (пізнавальна активність: усвідомлення цілісної картини світу, ставлення до навколишнього середовища, природи, суспільства, однолітків, самого себе; шанобливе ставлення до культурної спадщини України та культури інших народів світу; норми спілкування та суспільної поведінки тощо); *морального* (громадянська зрілість та соціальна відповідальність: почуття патріотизму, національна гідність, норми суспільної поведінки, повага та піклування про родину, перетворення знань в особисті переконання, цілі й цінності тощо); *особистісно-рефлексивного* (уміння планувати, оцінювати, контролювати власні дії, здатність до самоаналізу, самоусвідомлення й переосмислення, позитивні міжособистісні контакти, розуміння іншої людини, навички самовдосконалення тощо).

Процедуру оцінювання рівня соціалізації старшокласників-неформалів було здійснено за допомогою адекватного діагностувального інструментарію за методиками Б. Пашнєвої „Діагностика пізнавальної активності учнів”, Д. Роттера „Діагностика рівня суб’єктивного контролю”, М. Рокіча „Діагностики ціннісних орієнтацій”, А. Карпова, В. Пономарьова „Діагностика рефлексивності”, А. Орел „Визначення схильності до прояву девіантної поведінки”, Т. Елерса „Діагностики особистості на мотивацію до успіху”.

Аналіз результатів діагностики дозволив схарактеризувати три рівні соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальної молодіжної організації, – низький, середній та високий. Одержані результати діагностики довели, що більшість неформалів експериментальної групи (ЕГ) мають низький (41,16 %) та середній (41,4 %) рівні. Аналогічна тенденція спостерігається в більшості представників контрольної групи (КГ) – відповідно 44,01 % та 39,86 %.

Отже, теоретичні засади проблеми дослідження, проведена педагогічна діагностика стали провідними орієнтирами у визначенні умов забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій.

У другому розділі дисертації **„Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка умов забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій”** представлено наукове обґрунтування умов забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій, результати впровадження експериментальної програми заходів їхньої реалізації та перевірка ефективності впроваджених умов.

Проведений теоретичний аналіз проблеми дослідження забезпечив можливість визначення умов, які б забезпечили ефективність педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій.

Першою умовою, яка забезпечила ефективність педагогічного супроводу старшокласників є *розвиток мотивації щодо зміни інтересів неформалів з метою залучення їх до організацій просоціального спрямування на основі рефлексії.*

Виокремлення цієї умови було детерміновано тим, що мотив має бути своєрідним соціальним поштовхом до позитивних змін у власному житті. Спираючись на наукові доробки Б. Ананьєва, Л. Божовича, О. Мірошниченка та інноваційний практичний досвід соціальної роботи, зазначимо, що цілі, які ставить неформальна молодіжна організація, переважно визначають форму та моделюють поведінку старшокласника-неформала. Якщо долучити його до просоціальної організації, де цілі будуть суттєво відрізнятися, то можна й досягти зміни поведінки в бік просоціальної орієнтації. Важливо, щоб цілі були взаємопов'язані з інтересами, уподобаннями, потребами, які б формували навички суб'єкт-суб'єктних взаємин. Запровадження індивідуального педагогічного супроводу спрямує неформала до рефлексивного спілкування, що надає змогу розвивати особистісну рефлексію з орієнтуванням на просоціальну поведінку.

Упровадження цієї умови здійснювалось шляхом забезпечення індивідуального педагогічного супроводу, в процесі якого вивчалися особистісні риси та особливості характеру старшокласника, на підставі чого розроблявся алгоритм взаємодії з кожним неформалом. Використовували вправи на знайомство („Емоції в кольорі", „Вільне падіння", „Давай познайомимось", „Перше враження", „Компліменти" тощо); щирі розмови й бесіди („Хто такий неформал", „Як це бути неформалом", „Твої вподобання і твоє майбутнє", „Фізична культура і спорт – запорука успіху" тощо); рефлексивні бесіди („Людина у світі", „Технології та людина", „З ким я себе асоціюю", „Який я є, яким я хочу бути", „Моя родина", „Справжні друзі" тощо); бліц-інтерв'ю („Я – неформал", „Мої принципи" тощо); рефлексивні вправи („Крок уперед...", „Моє особисте місце", „Сіамські близнюки", „Чарівні кульки", „Сліпий і поводир" тощо); соціально-педагогічні тренінги щодо підвищення мотивації навчання („Позитивні думки", „Шкільні справи", „Щотижневий звіт", „Який Я?", „Я сьогодні…", „Я у майбутньому", „Професійне самовизначення" тощо).

Особливо дієвими у формуванні мотивації старшокласників щодо зміни інтересів та орієнтації на організацію просоціальної спрямованості були факультативні заняття й індивідуальні консультування з критичної педагогіки, які сприяли формуванню навичок просоціальної поведінки (уміння реагувати та адекватно діяти в різних стресових ситуаціях, долати агресію, запобігати безпідставних звинувачень тощо). Співробітництво та взаємодія з дитячо-юнацьким клубом фізичної підготовки № 2 м. Краматорська, центрами дитячої та юнацької творчості школярів міст Слов'янська, Ізюму, Краматорська сприяло залученню до творчих гуртків, спортивних секцій, ансамблів, арт-студій, найпопулярнішими з яких були спортивні секції з боксу, важкої атлетики, гімнастики, баскетболу, волейболу; хореографічні й вокальні ансамблі, гуртки з малювання, рукоділля, акторської майстерності.

Другою умовою визначено формування *позитивного соціального досвіду старшокласників на засадах упровадження інтерактивних технологій, які забезпечували процес педагогічного супроводу їхньої соціалізації в середовищі неформальних молодіжних організацій*. Сутність реалізації цієї умови полягала в забезпеченні переважно групового педагогічного супроводу шляхом упровадження інтерактивних технологій навчання і виховання, які ґрунтуються на соціально-

педагогічній взаємодії педагога і неформала. Так, на перших зустрічах ми не засуджували спрямованість діяльності неформальної організації, а, навпаки, сприяли створенню дружньої й толерантної атмосфери, проявляли інтерес до встановлених у неформальному середовищі правил, норм і цінностей; демонстрували повагу до соціальної позиції неформала; пропонували допомогу в організації неформальних зустрічей. Упроваджені технології сприяли оптимізації позитивної емоційної атмосфери в неформальному середовищі, спонукали неформала до спроби формулювати власні думки, аргументовано висловлюватись, доводити перевагу власної позиції, сприймати доводи, які є відмінними від власної думки, шукати компроміс, що і визначало збагачення власного соціального досвіду.

Ця умова була реалізована завдяки проведеним інформаційним бесідам („Мораль і право – шлях до людяності", „Що ти знаєш про свої права та обов'язки?", „Уміння володіти собою", „Що таке особистість?", „Алкоголь і наркотики – це гарно чи погано?" тощо); рольовим іграм („Ворог мій – друг мій", „Мої позитивні та негативні риси" тощо); соціально-педагогічним тренінгам („Ненасильницьке спілкування", „Сім рівнів активного слухання" тощо); технологіям мозкового штурму („Нейтралізація негативних емоцій" тощо); круглим столам („Без маски", „Інформаційно-медійна грамотність" тощо); сюжетним рухливо-пізнавальним іграм („Фортеця", „Монумент", „М'яч по колу", „Мафія", „Імпульс" тощо); технологіям арт-терапії („Розфарбуй свій страх", „Вечір талантів", „Психологія кольору" тощо); танцювальним флешмобам („До дня захисту дітей"); соціальним акціям („Бережи природу", „Прибери за собою", „День вишиванки", „Герої серед нас: сучасні захисники України" тощо), спортивним змаганням під егідою Донецької обласної асоціації баскетболу та футболу (відкриті турніри зі стритболу, міні-футболу, лекоатлетичний крос „Олімпійський день" тощо).

Дієвим чинником у формуванні позитивного соціального досвіду старшокласників-неформалів було їхнє залучення до волонтерської діяльності, зокрема міського волонтерського руху „Краматорські бджілки" (виготовлення сувенірів, збір коштів та виготовлення спорядження для бійців ЗСУ, які перебувають у зоні проведення ООС тощо), що сприяло розвиткові почуття відповідальності, співпереживання, толерантності, працьовитості.

Третя умова забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників полягає *у формуванні активної життєвої позиції на засадах впровадження комплексу виховних заходів та соціально-педагогічних дій.* Ця умова передбачає створення позитивного педагогічного середовища, яке реалізовується завдяки взаємодії навчального закладу і сім'ї. Так, проведення просвітницьких заходів сприяло формуванню знань про культурну спадщину України та культури інших народів світу; профілактичних – установленню проявів девіантної поведінки та її корекцію; розважальних – розвитку творчих здібностей, навичок колективного (командного) спілкування; технологічних – засвоєнню нових видів діяльності, трудових і професійних навичок; валеологічних – піклуванню про здоров'я, відповідальному ставленню до цінностей здорового способу життя, забезпеченню повноцінного фізичного розвитку, принципів раціонального харчування та режиму дня. Створення позитивного середовища в сім'ї неформала сприяло налагодженню взаємин у соціально-педагогічній системі батьки ↔ діти, а педагогічний супровід

сім'ї – підвищенню рівня освіченості батьків щодо особливостей виховання старшокласника-неформала, їхньому залученню до більш активної участі у вихованні та житті своєї дитини.

Упровадження цієї умови відбувалося шляхом проведення виховних годин („Складні життєві ситуації та шляхи їх подолання", „Неформал – хто він?", „Неформальні молодіжні організації та угрупування: за і проти", „Асоціальні й антисоціальні молодіжні організації" тощо); бесід („Неформали – шлях до себе або від себе", „Прихована небезпека неформальних організацій" тощо); перегляду відеофільмів та журналістських програм („Навколофутбол", „Раневейс", „Американська історія Х", „Металістка", „Коробка", „Неформали сучасності" тощо); випуску шкільної газети „Закон і порядок"; диспутів („Злочин і неформал", „Моя відповідальність перед законом", „Правопорушення – шлях у прірву" тощо); семінарів і тренінгів („Здорове серце – здорове життя", „Раціональне харчування – запорука здоров'я", „Психологічне здоров'я людини" тощо); загальношкільних заходів валеологічної спрямованості („Пийте, діти, молоко – будете здорові!", „Вода – наш друг", „Краса – запорука здорового харчування" тощо); пропаганди здорового способу життя та екологічної освіченості в програмі тематичних брейн-рингів („Викинь сміття в урну", „Екологія Землі", „Екологічний КВК", „Бережи ліс", „Глобальні екологічні проблеми" тощо).

Дієвим чинником у формуванні активної життєвої позиції неформалів щодо цінностей здоров'я, здорового способу життя, рухової активності було залучення студентів-волонтерів факультету фізичного виховання Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет". За їхньої участі були організовані та проведені спортивні змагання, фізкультурно-оздоровчі заходи, спортивні свята („Тиждень здоров'я", „Олімпійський тиждень", „Козацькі богатирські ігри", шкільні змагання з видів спорту, виставкові матчі між збірною командою неформалів міст Краматорська і Слов'янська та вчителями загальноосвітніх шкіл тощо).

Педагогічний супровід із сім'єю неформала передбачав проведення лекцій-бесід („Особливості виховання дитини-старшокласника", „Сім'я – опора дитини", „Батьківські помилки та шляхи їх запобігання", „Вікові особливості розвитку старшокласників", „Конфлікти і управління ними", „Здоровий спосіб життя", „Профілактика адиктивної поведінки", „Родинний мікроклімат у вихованні дитини" тощо); психолого-педагогічних тренінгів („Давайте міркувати разом", „Чоловічок", „Дзеркало" тощо); консультування щодо профілактики конфліктів („Дружна сім'я", „Технології активного слухання", „Запобігання конфронтації", „Свічка довіри" тощо).

Упровадження умов педагогічного супроводу здійснювалось на основі експериментальної програми, алгоритм реалізації якої був спрямований на відволікання неформалів від молодіжних груп і організацій асоціальної й антисоціальної спрямованості та орієнтування їх на просоціальну поведінку.

Перевірка ефективності умов забезпечення педагогічного супроводу старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій, була здійснена на основі порівняння динаміки показників у представників КГ та ЕГ за вказаним вище діагностичним інструментарієм, результати якої представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна динаміка рівнів сформованості критеріїв соціалізації старшокласників-неформалів на підсумковому етапі дослідження (%)

Критерії	Рівні	Низький		Середній		Високий	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мотиваційно-цільовий	Первинна	33,9	34,33	44,07	43,32	22,03	22,35
	Підсумкова	19,13	41,01	52,06	44,24	28,81	14,75
	Приріст	-14,77	+6,68	+7,99	-0,92	+6,78	-7,6
Когнітивний	Первинна	39,47	42,6	47,46	46,5	13,08	10,9
	Підсумкова	20,83	50,92	55,93	41,2	23,24	7,8
	Приріст	-18,64	+8,32	+8,47	-5,3	+10,16	-3,1
Моральний	Первинна	45,04	45,16	36,8	37,1	18,16	17,74
	Підсумкова	24,94	47,93	46,97	37,33	28,09	14,75
	Приріст	-20,1	+2,77	+10,17	-0,23	+9,93	-2,99
Особистісно-рефлексивний	Первинна	46,5	54,4	36,8	32,4	16,7	13,2
	Підсумкова	23,72	60,3	50,61	33,87	25,67	5,76
	Приріст	-22,78	+5,9	+13,81	+1,4	+8,97	-7,44

Для визначення достовірності відмінностей результатів діагностування проведено кількісний аналіз одержаних даних із використанням t-критерію Стьюдента та кореляційний аналіз для з’ясування їхньої статистичної значущості.

Так, було з’ясовано, що ступінь сформованості мотиваційно-цільового критерію соціалізації старшокласників, віднесених до ЕГ, характеризується збільшенням високого рівня на 6,78 %; середнього – на 7,99 % та зменшенням низького – на 14,77 %, що свідчить про позитивну динаміку в розвитку ціннісних орієнтацій та мотивації на успіх, а саме: потреби в успішній реалізації здібностей, навички самостійного прийняття рішень у нестандартних життєвих ситуаціях, здатності до творчого мислення, мотивації на реалізацію професійного самовизначення тощо.

Темпи сформованості когнітивного критерію характеризуються збільшенням кількості неформалів із високим (на 10,16 %) і середнім (на 8,47 %) рівнями та зменшенням із низьким рівнем на 18,64 %. Ці дані свідчать про те, що старшокласники ЕГ, на відміну від КГ, демонструють більшу схильність до прояву пізнавальної активності, а саме: знання щодо усвідомлення цілісної картини світу, ставлення до навколишнього середовища, природи, суспільства, однолітків; шанобливе ставлення до культурної спадщини України та культури інших народів світу; володіння нормами спілкування та суспільної поведінки.

Розвиток морального критерію характеризувався збільшенням високого на 9,93 % і середнього – на 10,17 % рівнів і зменшенням низького рівня на 20,1 %. Одержані дані свідчать, що старшокласники ЕГ, на відміну від представників КГ, більш схильні до прояву громадянської зрілості та соціальної відповідальності, що виражається у виявленні почуття патріотизму, національної гідності, оволодінні нормами суспільної поведінки, перетворенні знань в особисті переконання, цілі й цінності тощо.

Результатом реалізації умов педагогічного супроводу стала позитивна динаміка сформованості особистісно-рефлексивного критерію соціалізації старшокласників, яка характеризувалась збільшенням високого – на 8,97 % і середнього – на 13,81 % рівнів та зменшенням низького рівня на 22,78 %. Старшокласники ЕГ демонстрували вміння планувати, оцінювати, контролювати власні дії, на відміну від КГ, представники якої практично не проявляли ініціативу до самоаналізу, самоусвідомлення й переосмислення, до встановлення позитивних міжособистісних контактів, бажання самовдосконалюватися.

Узагальнені результати аналізу показників, які характеризують ступінь соціалізації старшокласників-неформалів після проведення підсумкової діагностики, дають підстави зазначити, що в ЕГ спостерігається стійка тенденція до зменшення низького рівня на 18,88 % та підвищення середнього і високого рівнів на 9,93 % і 8,96 % відповідно. Одержані експериментальним шляхом дані засвідчують статистично достовірне підвищення рівня показників за кожним із критеріїв у представників ЕГ, на відміну від КГ, у межах $t = 2{,}55\text{-}5{,}11$ ($P \leq 0{,}05\text{-}0{,}001$). Це доводить досить високу ефективність умов забезпечення педагогічного супроводу старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій асоціального й антисоціального спрямування та доцільність їхнього впровадження в практику соціальної роботи з молодіжними організаціями.

Обґрунтування результатів дослідження доводить, що мету роботи досягнуто, завдання реалізовано, а достовірність одержаних даних перевірено за допомогою методів математичної статистики.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення, обґрунтування та практичне розв’язання проблеми педагогічного супроводу соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій, а впроваджена в практику соціальної роботи експериментальна програма заходів забезпечила реалізацію умов щодо здійснення педагогічного супроводу.

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети й розв’язання поставлених завдань, що підтверджують основні положення наукового задуму та можливість сформулювати загальні висновки дисертації.

1. На основі теоретичного аналізу наукової літератури з’ясовано, що проблема забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій має міждисциплінарний характер та відображена в багатьох працях учених із психології, педагогіки, соціальної педагогіки, філософії, медицини.

Визначено, що метою педагогічного супроводу є допомога, створення соціально-педагогічних умов, застосування ефективних форм і методів виховання для мінімізації наслідків, які призводять до негативного стану особистості. У зв’язку з цим „педагогічний супровід соціалізації учнів старшого шкільного віку” ми визначаємо як комплекс психолого-педагогічних дій, що спрямовані на створення умов, які сприятимуть зміні морально-етичних якостей, розвитку особистісної рефлексії, формуванню потреби у самовдосконаленні й самоосвіті. Отже,

соціалізацію ми схильні розглядати в контексті засвоєння людиною соціальних норм, правил поведінки, цінностей, які формуються під час діяльності індивіда, що дозволить йому стати успішною особистістю, яка зможе позитивно або негативно впливати на суспільство.

2. Доведено, що основними причинами вступу до неформальної молодіжної організації є вікові особливості старшокласників, відсутність чіткої молодіжної політики держави, неспроможність формальних організацій охопити всі молодіжні об'єднання, зниження в суспільстві цінностей правил і норм поведінки сучасної молоді тощо. Перебуваючи в такому соціальному середовищі, підліток старшого шкільного віку має приймати встановлені в неформальній організації правила і норми.

3. Аналіз та оцінка стану проблеми дослідження свідчить про ще недостатню її розробленість у контексті ефективності забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій асоціальної й антисоціальної спрямованості. На основі визначеної критеріальної бази дослідження (мотиваційно-цільовий, когнітивний, моральний, особистісно-рефлексивний критерії) здійснено діагностику ступеня соціалізації старшокласників, на підставі чого встановлено, що більшість із них мають низький (ЕГ – 41,16 %; КГ – 44,01 %) та середній (ЕГ – 41,4 %; КГ – 39,86 %) рівні соціалізації. Одержані результати свідчать про необхідність розробки та впровадження умов та соціально-педагогічних дій, які б забезпечували підвищення ефективності процесу педагогічного супроводу старшокласників-неформалів.

4. У зв'язку з цим теоретично обґрунтовано доцільність розробки та впровадження умов забезпечення педагогічного супроводу старшокласників-неформалів та експериментальної програми заходів щодо їхньої реалізації в практику соціальної роботи у неформальному молодіжному середовищі. Упровадження першої умови забезпечило підвищення ефективності педагогічного супроводу, яке пов'язано з розвитком мотивації щодо зміни інтересів неформалів з метою залучення їх до молодіжних неформальних організацій просоціального спрямування на основі рефлексії; другої умови – формування позитивного соціального досвіду на засадах інтерактивних технологій навчання і виховання; третьої умови – формування активної життєвої позиції на засадах упровадження комплексу виховних заходів та соціально-педагогічних дій.

5. Перевірка ефективності реалізованих експериментальних чинників дала змогу встановити стійку тенденцію щодо підвищення середнього і високого та зниження низького рівнів за кожним із визначених критеріїв соціалізації старшокласників, які були віднесені до ЕГ, на відміну від представників КГ. Так, було встановлено, що на контрольному етапі дослідження кількість старшокласників із низьким рівнем соціалізації становила 22,28 %, із середнім – 51,33 %, із високим – 26,39 %. У представників контрольної групи статистично достовірного збільшення в результатах переважної більшості показників, які характеризують рівні соціалізації, не встановлено.

Викладені в дисертаційній роботі положення не вичерпують актуальних аспектів цієї проблеми. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є

наукове обґрунтування доцільності вдосконалення шляхів просвітницької роботи з молоддю; вивчення, узагальнення та доцільність упровадження в Україні позитивного зарубіжного досвіду щодо соціальної роботи з підлітками-неформалами; дослідження нових Інтернет-субкультур, які вже в найближчому майбутньому з'являться в середовищі неформальних молодіжних організацій України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Гейтенко В. В. Педагогічний супровід розвитку когнітивного компонента соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальної молодіжної організації. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України.* Серія: педагогічні науки / [гол. ред. О. В. Діденко]. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2018. № 2(13). С. 116-127.

2. Гейтенко В. В. Визначення ефективності педагогічних умов супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій. *Наукова скарбниця освіти Донеччини.* Слов'янськ, 2017. № 4. С. 43-47.

3. Гейтенко В. В., Пристинський В. М., Пристинська Т. М. Діяльність учителя фізичної культури у запобіганні впливу неформальних організацій на формування особистості підлітка. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка.* Чернігів, 2014. Вип. 118. Т. ІІ. С. 184-187.

4. Гейтенко В. В., Пристинський В. М. Психолого-педагогічний супровід соціалізації учнівської молоді в середовищі неформальних молодіжних організацій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 2016. № 136. С. 45-48.

5. Гейтенко В. В., Пристинський В. М. Зарубіжний досвід соціально-педагогічного супроводу старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій антисоціальної спрямованості. *Наукова скарбниця освіти Донеччини.* Слов'янськ, 2017. № 1. С. 112-115.

Статті в зарубіжних наукових виданнях:

6. Geytenko V. V. Pedagogical conditions of formation of the civil maturity of the senior school students who are existing in the environment of the informal youth organizations. *Polish journal of science*. Warszawa, 2018. № 9. VOL. 1. P. 32-36.

7. Geytenko V. V. Pedagogical conditions of the development of the moral component of socialization of the senior school students who are participating in the informal youth organizations. *Slovak international scientific journal*. № 22. VOL. 1. Bratislava, 2018. P. 36-42.

8. Гейтенко В. В., Пристинский В. Н. Оздоровительная функция физической культуры и спорта в социализации детей и подростков. *Актуальные проблемы экологии и здоровья человека.* Череповец, 2015. Раздел. 4. С. 215-220.

9. Гейтенко В. В., Пристинский В. Н. Роль учителя физической культуры в предотвращении влияния неформальных организаций антисоциальной направленности на формирование личности школьника. *Социологические и психологические проблемы физической культуры и спорта.* Чебоксары, 2014. С. 1072-1077.

10. Гейтенко В. В., Пристинский В. Н. Корекция девиантного поведения старшеклассников в среде неформальных молодежных организаций средствами физической культуры. *Двигательная активность. Спорт. Личность.* Йошкар-Ола: ПГТУ, 2017. С. 48-53.

11. Гейтенко В. В., Пристинский В. Н. Физическое воспитание как фактор социализации старшеклассников в неформальной молодежной среде. *Современные проблемы развития физической культуры и спорта.* Актобе: изд-во „Жубанов университет" Актюбинского регионального государственного ун-та им. К. Жубанова, 2018. С. 89-92.

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій:

12. Гейтенко В. В. Вплив неформальних організацій на формування особистості школяра. *Студентська практика – ключ до майбутньої професії: Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції (Ялта, 25-27 жовт. 2012 р.).* Ялта: РВВ КГУ, 2012. Ч. 1. С. 180-183.

13. Гейтенко В. В., Борщов С. М. Теоретико-методичні основи і характеристика неформальних молодіжних субкультур у виховній роботі зі старшими школярами з фізичної культури. *Проблемы современного педагогического образования.* Ялта: РИО ГПА, 2015. Вып. 48. Ч. 3. С. 62-71.

14. Гейтенко В. В., Пристинський В. М. Взаємодія формальної і неформальної структур у діяльності фізкультурно-спортивної групи. *Методичний вісник.* Слов'янськ: ДДПУ, 2015. С. 29-36.

15. Гейтенко В. В., Пристинський В. М. Психолого-педагогічний супровід підлітків у середовищі неформальних молодіжних об'єднань і організацій як актуальна проблема соціальної педагогіки. *Методичний вісник.* Слов'янськ: ДДПУ, 2016. С. 17-23.

16. Гейтенко В. В., Цилковська А. І. Соціалізація дітей та підлітків у процесі фізкультурно-оздоровчій діяльності як фактор гармонійного розвитку особистості. *Методичний вісник.* Слов'янськ: ДДПУ, 2016. С. 24-29.

17. Гейтенко В. В., Приймак Г. Ю. Педагогічний супровід у забезпеченні наступності фізичного виховання старшокласників і студентів як чинник соціалізації учнівської молоді в середовищі неформальних молодіжних організацій. *Проблеми і перспективи розвитку фізичної культури, спорту та формування здорового способу життя різних груп населення.* Слов'янськ: вид-во Б.І. Маторіна, 2016. С. 16-23.

18. Гейтенко В. В., Щелкунова М. О. Особливості у потребнісно-мотиваційній характеристиці фізичної культури в учнів різних типів навчальних закладів. *Взаємодія духовного й фізичного виховання у формуванні гармонійно розвиненої особистості.* Слов'янськ: ДВНЗ „ДДПУ", 2015. С. 676-681.

19. Гейтенко В. В. Психолого-педагогічний супровід підлітків у середовищі неформальних молодіжних об'єднань як актуальна соціальна проблема. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості.* Слов'янськ: ДВНЗ „ДДПУ", 2016. Т. 1. С. 29-36.

20. Гейтенко В. В. Педагогические условия сопровождения социализации старшеклассников в неформальной молодежной среде. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості.* Слов'янськ: ДВНЗ „ДДПУ", 2018. С. 19-24.

АНОТАЦІЇ

Гейтенко В. В. Педагогічний супровід соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Державний вищий навчальний заклад „Донбаський державний педагогічний університет". – Слов'янськ, 2019.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми здійснення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій.

У дисертації на основі комплексного аналізу соціально-педагогічної та наукової літератури досліджено процес педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій. Уточнено дефініцію та зміст понять „соціалізація", „неформальна молодіжна організація", „педагогічний супровід соціалізації учнів старшого шкільного віку". Проаналізовано генезу, функції та особливості діяльності неформальних молодіжних організацій в українському суспільстві. Визначено критерії, показники та рівні соціалізації старшокласників, які перебувають у середовищі неформальних молодіжних організацій.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено програму заходів реалізації умов педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій. Визначено, що першою умовою є розвиток мотивації щодо зміни інтересів з метою залучення старшокласників до молодіжних неформальних організацій просоціального спрямування на основі рефлексії, другою умовою є формування позитивного соціального досвіду старшокласників на засадах інтерактивних технологій навчання і виховання, третьою умовою є формування активної життєвої позиції на засадах упровадження комплексу виховних заходів та соціально-педагогічних дій у неформальному середовищі.

Доведено ефективність визначених умов забезпечення педагогічного супроводу соціалізації старшокласників у середовищі неформальних молодіжних організацій та доцільність їхнього впровадження в практику соціальної роботи та соціальної педагогіки.

Ключові слова: соціалізація, педагогічний супровід, неформальна молодіжна організація, старшокласники, педагогічні умови, індивідуальний і груповий педагогічний супровід, педагогічне середовище, інтереси, рефлексія, соціальний досвід, інтерактивні технології, активна життєва позиція.

Гейтенко В. В. Педагогическое сопровождение социализации старшеклассников в среде неформальных молодежных организаций. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Государственное высшее учебное заведение „Донбасский государственный педагогический университет”. – Славянск, 2019.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы осуществления педагогического сопровождения социализации старшеклассников в среде неформальных молодежных организаций.

В диссертации на основании комплексного анализа социально-педагогической и научной литературы исследован процесс педагогического сопровождения социализации старшеклассников в среде неформальных молодежных организаций. Уточнены дефиниция и содержание понятий „социализация”, „неформальная молодежная организация”, „педагогическое сопровождение социализации учащихся старшего школьного возраста”. Проанализированы неформальные организации в украинском обществе, их генезис, функции и особенности деятельности. Определены критерии, показатели и уровни социализации старшеклассников, которые находятся в среде неформальных молодежных организаций.

Теоретически обоснована и экспериментально проверена программа реализации условий педагогического сопровождения социализации старшеклассников в среде неформальных молодежных организаций. Определено, что первым условием является развитие мотивации к изменению интересов с целью привлечения старшеклассников к молодежным неформальным организациям просоциального направления на основе рефлексии; вторым условием – формирование позитивного социального опыта старшеклассников на основе интерактивных технологий обучения и воспитания; третьим условием – формирование активной жизненной позиции неформала на основе внедрения комплекса воспитательных мероприятий и социально-педагогических действий.

Доказана эффективность предложенных условий обеспечения педагогического сопровождения социализации старшеклассников в среде неформальных молодежных организаций и целесообразность их внедрения в практику социальной работы и социальной педагогики.

Ключевые слова: социализация, педагогическое сопровождение, неформальная молодежная организация, старшеклассники, педагогические условия, индивидуальное и групповое педагогическое сопровождение, педагогическая среда, интересы, рефлексия, социальный опыт, интерактивные технологии, активная жизненная позиция.

Geitenko V. V. Pedagogical Support of Socialisation of Senior School Pupils in Environment of Informal Youth Organisations. – Qualification scientific work printed as a manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Doctor of Philosophy) in Speciality 13.00.05 – Social Pedagogy. – State Higher Educational Establishment „Donbas State Pedagogical University. – Sloviansk, 2019.

The thesis is a theoretical and experimental study of the problem of conducting the pedagogical support of socialisation of senior school pupils in the environment of informal youth organisations.

In the thesis based on analysing the socio-pedagogical and scientific literature the process of the pedagogical support of socialisation of senior school pupils in the environment of informal youth organisations is studied. The definition and essence of the concepts of „socialisation", „informal youth organisation", „pedagogical support of socialisation of pupils of the senior school age" are specified. The informal youth organisations in Ukrainian society, their genesis, functions, and peculiarities of activities are analysed. The criteria, indicators, and levels of socialisation of senior school pupils who are in the environment of the informal youth organisations are determined.

The programme of the measures for implementing the conditions for the pedagogical support of socialisation of senior school pupils in the environment of informal youth organisations is theoretically substantiated and experimentally tested. It is specified that the first condition is developing motivation as to change the interests in order to attract senior school pupils to the youth informal organisations of pro-social orientation on the basis of reflection, the second condition is forming the positive social experience of senior school pupils using the interactive technologies of learning and upbringing, the third condition is implementing the complex of measures and socio-pedagogical actions, the result of which is forming the active life position.

The efficiency of the determined conditions for providing the pedagogical support of socialisation of senior school pupils in the environment of informal youth organisations and the expediency of their introduction into the practice of social work and social pedagogy is proved.

Key words: socialisation, pedagogical support, informal youth organisation, senior school pupils, pedagogical conditions, individual and group pedagogical support, pedagogical environment, interests, reflection, social experience, interactive technologies, active life position.

Підписано до друку 28.05.19 р.
Формат 60х84 1/16. Умов. др. арк. 0,9
Наклад 100 прим. Зам. № 1448.

Видавництво Б. І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.